

ПОЛІКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ ЗМІСТУ ПІДРУЧНИКІВ З ІСТОРІЇ ДЛЯ 10—11-х КЛАСІВ

Юлія Малієнко,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу суспільствознавчої освіти
Інституту педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна,
e-mail: j-b-m@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-7124-8236

У статті досліджено теоретичні аспекти конструювання полікультурного змісту підручників з історії для 10—11-х класів у контексті компетентізації навчання, виокремлено чинники, які ускладнюють реалізацію полікультурного підходу до формування змісту історичної освіти. Вибір саме цих об'єктів дослідження обумовлено глобалізацією полікультурних процесів, загостренням міжнаціональних, міжрелігійних відносин, необхідністю реалізації полікультурного змісту в сучасних підручниках з історії, зростанням їхньої ролі у формуванні в старшокласників/старшокласниць толерантності, поваги до прав людини, громадянської відповідальності, усвідомлення особливостей історичної спадщини і сьогодення різних регіонів України.

Ключові слова: підручник з історії, полікультурність, полікультурний зміст підручників з історії.

Постановка проблеми. Історично склалося так, що українське суспільство є полікультурним і багатоконфесійним. На теренах України проживають представники різних етнічних груп і віросповідань, у регіонах склалися специфічні культурно-історичні традиції. Усі вони мають право на місце в загальнонаціональній історії, а відповідно — і на його відображення у шкільному підручнику [1]. Саме тому полікультурний підхід до формування змісту шкільних курсів історії стає концептуальним чинником розвитку сучасної української освіти.

Необхідність концептуалізації полікультурної освіти, визначення її змісту, системи понять, шляхів інтегрування академічного наративу і соціально значущих практик у навчально-виховний процес зумовлює актуальність обраної нами теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дає змогу розкрити багатоаспектність понять «полікультурність» і похідних від нього, обґрунтувати зв'язок полікультурності як феномену сучасного суспільства та наскрізного підходу до навчання історії.

Насамперед зауважимо, що українське законодавство визначає напрями полікультурного розвитку нашої держави відповідно до міжнародних правових норм. Основне наукове, методологічне обґрунтування проблем полікультурності здійснюють Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, створений 11 грудня 1991 р., відповідні наукові, громадські інституції. Полікультурний дискурс української освіти втілено в Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді, зокрема в ідеї об'єднання різних народів, національних та етнічних груп, які проживають на території України, довкола ідеї української державності, українського громадянства, що виступають загальними надбаннями, забезпечують їхній всебічний соціальний та культурний розвиток [2].

Ще в 1996 р. вийшла друком Мала енциклопедія етнодержавознавства, яка стала першим фундаментальним виданням в Україні, де з-поміж іншого вперше визначено необхідність якнайкраще використовувати невичерпний потенціал етнонаціонального розвитку (щоправда, без дефініції «полікультурність») [3, с. 3]. Відтоді наука збагатилася дослідженнями з проблематики міжнаціональних відносин, розвитку міжнаціонального діалогу культур, перспектив формування спільного культурно-символічного простору, етнічної терпимості та взаєморозуміння [4].

Відповідно до теми дослідження ми спиралися на здобутки історичної науки. У колективній праці провідних істориків «Як навчати історії?» розглянуто теоретичні й практичні аспекти полікультурності: історія взаємин людей у поліетнічних спільнотах, проблематика спільних підручників, необхідність включення національних меншин та сусідніх націй у власний образ історії, створення образу Іншого в підручниках [1 с. 27].

Наукові розвідки Л. Якубової розкривають повсякденне життя етнічних меншин радянської України у міжвоєнну добу, є доречною джерельною базою для дослідження старшокласниками/старшокласницями зазначених питань [5].

Методологію висвітлення конфліктів і війн розроблено О. Удодом. Вчений підкреслює, що такі теми мають розкриватися в науковому стилі, без зайвої публіцистичності та нав'язування авторами навчальної літератури певних стереотипів, наголошує на потребі у формуванні в дітей толерантності. Слушною є позиція вченого, що підручник завжди був і буде певною мірою компромісом між наукою, освітою та історичною пам'яттю [6].

Цікавий філософський погляд на проблему представлено в дослідженні П. Сауха, котрий запропонував нову модель полікультурної освіти, що будується на алгоритмі демократично-егалітарної політики, центром якої є парадигма особистості [7, с. 35].

Як і будь-яке інше наскрізне соціологічне поняття/явище, полікультурність різниться ще на рівні дефініцій. Тому окремих масив літератури присвячено зі-

ставленню понять «полікультурність», «мультикультурна освіта і виховання», «міжкультурне», «інтеркультурне» виховання тощо. Не зупиняючись детально, власне, на дискусії, погодимось з думкою П. Кендзьора, що словотвірні складники поняття «багато-/полі-/мульти-/інтер»- містять у собі одне й те саме значення множинності, відрізняючись мовою походження. Тому ці поняття позначають подібні, а здебільшого й тотожні явища [8, с. 59].

У своєму дослідженні ми послуговувалися також науково-методичним довідком сучасних українських учених-педагогів. Конструювання змісту та організація полікультурного підходу до навчання висвітлюються у працях К. Баханова, П. Вербицької та ін. До чинників, які актуалізують полікультурну освіту, вчені відносять: мовні й етнокультурні відмінності в Україні, які накладаються на регіональні відмінності в цінностях, що вимагає пошуку важелів інтенсивного взаємопроникнення та інтеграції [9].

Проблеми формування в учнів/учениць уміння використовувати джерела, зокрема полікультурні, на засадах компетентнісного підходу до навчання ґрунтовно досліджуються О. Пометун [10].

Узагальненням набутого досвіду з проблематики полікультурного навчання в школі став посібник «Разом на одній землі. Історія України багатокультурна». У контексті міжкультурного діалогу акцентується увага на спільному в людях, тому, що їх об'єднує, незалежно від етнічної чи релігійної належності. Посібник містить систему різноманітних документів, завдань, спрямованих на формування полікультурності старшокласників/старшокласниць [11].

Проблематику поліконфесійності, яка завжди була характерною для українських земель, досліджує В. Кришмарел. Вчена наголошує на загальнонаукових принципах толерантності, неупередженості та об'єктивності, особливо актуальних у висвітленні історичних і релігійних питань [12].

Т. Мацейків виокремлює поняття «етнокультурна компетентність», в основі набуття якої перебуває оволодіння етнокультурою, що концентрує збереження і передавання традицій через покоління, постає як успадкований від предків синтез соціального життя, особливостей ведення господарства, матеріальних і духовних цінностей [13].

Дотичними до нашої теми є напрацювання П. Мороза у сфері дослідницького навчання. Погодимось з ученим, що потреба досліджувати — це одна з найбільш цінних та ефективних особливостей психіки людини, яка забезпечує умови її адаптацію до зовнішнього середовища, задоволення творчих, духовних та емоційних потреб [14].

Важливими для нас стали роботи Т. Ремех, присвячені компетентнісно орієнтованому навчанню правознавства, яке передбачає позитивний вплив на вміння учня швидко й адекватно реагувати в нестандартних ситуаціях, ухвалювати

ефективні рішення. Ці риси розвиваються в діяльності, що вимагає творчого підходу, гнучких рішень [15].

Аналіз змістового наповнення підручників з історії України у контексті основних принципів полікультурності й поліетнічності здійснено М. Мудрим, котрий наголошує, що у політичній площині підручник має коректно відображати різні прояви ідентичностей (не тільки національну, а й мовну, релігійну, статеву), в історіографічній площині — враховувати сучасний стан наукових досліджень, не замовчувати протилежних поглядів і тлумачень [1].

Питання полікультурності є предметом постійного дослідження європейських істориків, експертів, зокрема Р. Маєра, В. Менджецького, Р. Страдлінга. Останній підкреслює, що урізноманітнення змісту, розширення кола джерел дасть змогу зробити викладання історії більш багаторакурсним і менш монокультурним, фрагментарним та універсальним [1; 16, с. 60].

Водночас автори аналітичних праць підкреслюють недостатність розроблення стратегії етнонаціонального розвитку України, тлумачення основних понять. Аналіз науково-методичної, навчальної літератури засвідчує, що у змісті шкільних підручників з історії рівень висвітлення полікультурного компонента невисокий, недостатньо розкрита взаємодія народів, які жили і живуть на території України, їх історія та сьогодення.

Мета статті — дослідити теоретичні аспекти конструювання полікультурного змісту підручників з історії для старшої школи, розкрити поняття «полікультурність», «полікультурний зміст підручників історії» у контексті компетентизації історичної освіти. Також ми зосередили увагу на виокремленні чинників, які ускладнюють реалізацію полікультурного підходу до формування змісту історичної освіти в 10—11-х класах.

Вибір саме цих об'єктів дослідження зумовлено глобалізацією полікультурних процесів, загостренням міжнаціональних, міжрелігійних відносин, необхідністю реалізації полікультурного змісту в сучасних підручниках з історії, зростанням їхньої ролі щодо формування в старшокласників/старшокласниць толерантності, поваги до прав людини, громадянської відповідальності, усвідомлення особливостей історичної спадщини і сьогодення різних регіонів України.

Принагідно зазначимо, що багатоаспектне поняття «полікультурність» і похідні від нього розглядаються в нашій статті локально, у контексті змісту підручників історії України для 10—11-х класів.

Основна частина. Відтоді, як наприкінці ХХ ст. документи Ради Європи, ЮНЕСКО виокремили засадничі принципи мультикультуризму, ці ідеї стали провідними для формування освітньої політики багатьох країн. Політика України є суголосною цим провідним тенденціям, проте вітчизняне підручникотворення поки що не змогло реалізувати ідеї полікультурності повною мірою. Глобаль-

ні процеси початку XXI ст. вкотре підкреслюють актуальність міжкультурного співіснування як усередині країн, так і за їхніми межами.

Полікультурність як соціокультурний феномен важко піддається однозначній характеристиці. Полікультурність у межах шкільної історичної освіти — це й методологічний підхід до формування змісту навчання/виховання, і характеристика наскрізного явища української історії від найдавніших часів до сьогодення, і вимога сучасного глобалізованого суспільства, і результат взаємодії культур. До того ж полікультурність може виступати і як стартова позиція у навчанні історії, і як його результат. Саме ці аспекти ми брали за основу для надання дефініцій ключових понять нашого дослідження.

Новизна наших підходів полягає в наявності двох взаємопов'язаних чинників: 1) полікультурність розглядаємо як інтегративну якість, сформовану в старшокласників/старшокласниць у процесі навчання історії; 2) усі аспекти полікультурного підходу до конструювання змісту історичної освіти у 10—11-х класах і відповідний зміст підручників з історії пов'язуємо з компетентнісно орієнтованим навчанням.

У контексті нашого дослідження ми визначили полікультурність як інтегративну якість старшокласників/старшокласниць, яка передбачає формування в них полікультурних знань з історії XX — початку XXI ст., відповідних умінь, інтересів, емпатії, цінностей, правил поведінки, пов'язаних із полікультурним суспільством в Україні та світі в минулому і сьогоденні.

Полікультурність не обмежується поліетнічністю, вона охоплює релігійні, мовні, гендерні, соціальні, регіональні та інші особливості полікультурної мозаїки українського суспільства [11, с. 10].

Полікультурний підхід до формування змісту історичної освіти у 10—11-х класах, на нашу думку, — це сукупність компетентнісно орієнтованих принципів відбору навчального матеріалу, відповідних форм, методів, технологій, які сприятимуть забезпеченню полікультурного змісту підручника історії, формуванню предметної історичної компетентності, визнанню старшокласниками/старшокласницями права кожної національної культури на існування, рівноправний діалог, взаємозбагачення й розвиток.

Ми розглядаємо полікультурний зміст підручника з історії як комплекс наративних, документальних, візуальних джерел, методичного апарату їх опрацювання, які дають змогу учням/ученицям дослідити спільне і відмінне, історію та сучасність етнічних, релігійних, соціальних, локальних та інших груп населення, їх взаємодію та роль в минулому й сьогоденні України; розкривають під різним кутом зору історичні конфлікти, політику міжкультурного діалогу, інтегрування української культури в європейський та світовий простір.

Компетентнісно орієнтована методика формування полікультурного змісту історичної освіти передбачає динамічний розвиток знань, умінь, навичок, дос-

віду, цінностей старшокласників, пов'язаних з історичним минулим і сьогоденням народів, які жили на території України.

Водночас освітнє сьогодення свідчить про певні проблеми в цій сфері. На підставі аналізу праць та практики навчання історії в 10—11-х класах ми виокремили такі чинники ускладнення реалізації полікультурного підходу і конструювання відповідного змісту підручників

- Етнокультурні відмінності різних регіонів України, зумовлені особливостями їх історичного розвитку. За відсутності національної державності імперські та тоталітарні режими прагнули розколоти українців як етнонаціональну цілісність за територіальними конфесійними, мовними, етнографічними ознаками, нерідко вдавалися до переслідування одних українців через інших, підігривали українофобію, використовували для цього представників інших етносів [3].
- Перевага етноцентричного підходу до навчання історії. Як наслідок, формування української політичної нації не розглядається як творчий процес за участю всіх народів, котрі населяли Україну. Про більшість народів, що нині входять до десяти найбільших із тих, які населяють Україну, практично не згадується в підручниках в історичній перспективі [17].
- Контраверсійність, болючість багатьох полікультурних тем минулого, які мають спадок у сьогоденні, зокрема: війна ЗУНР і Польщі, Варшавський договір (1920), політика Польщі, Угорщини, Румунії, СРСР щодо населення українських земель у різні історичні періоди ХХ ст., Волинська трагедія тощо, висвітлення яких вимагає особливо виваженого підходу.
- Загострення міжнаціональних, міжетнічних і міжрелігійних відносин.
- Реалізація політики культурної асиміляції в багатокультурному середовищі Радянського Союзу, намагання, починаючи із 70-х років ХХ ст., створити спільноту «радянський народ», що характеризувався б уніфікованими рисами в царині мови, традицій, цінностей і визначених індивідуальних характеристик із пріоритетними позиціями російської культури, мови, ментальності в соціокультурному середовищі [8, с. 47].

Для розв'язання окреслених проблем звернемо увагу на окремі аспекти полікультурності, які мають розкриватися у змісті підручників з історії, відпрацьовуватись як уміння у процесі формування предметної історичної компетентності.

Інтернаціоналізація історичної освіти не означає його денаціоналізації, адже справа не в тому, щоб стерти національні розбіжності, а в тому, аби зробити їх очевиднішими й досяжнішими для розуміння, заглибити конфлікти на національному ґрунті. Європейська та національна ідентичності не є взаємовиключними: вони цілком можуть співіснувати і, як показує практика, співіснують [1].

Під час пояснення подій минулого важливим має бути точне й адекватне використання історичних термінів, серед яких «геноцид», «етноцид», «виселення», «депортація», «анексія», «агресія», «захоплення», «приєднання», «об'єднання» тощо. Сюди ж слід додати й толерантність в оцінках, уміння виявити справжні причини конфліктів, не вдаючись до формування «образу ворога» і національної або релігійної нетерпимості [6].

У процесі дослідження нами проводився моніторинг ідей інтеграції в змісті історичної освіти, полікультурного та компетентнісного контексту оновлених програм, підручників з історії України для ліцеїв [18]. На наш погляд, полікультурний зміст варто розширити за рахунок багатоаспектності. Цей метод дає змогу проаналізувати минуле з позицій оцінки різними соціокультурними, етнічними, релігійними, ідеологічними, політичними групами населення; осмислити історичну подію з різних позицій — європейської, національної, регіональної; допомагає висвітлити історію «невидимок» – тих соціальних категорій і груп, на які раніше не звертали уваги: жінки, біднота, етнічні меншини, молодь, мігранти та ін. [19].

Попри те, що окремого полікультурного складника у переліку ключових і предметної історичної компетентностей немає, ми вважаємо за доцільне виокремити його в показниках учнівської діяльності (таблиця). Зауважимо, що розроблені нами результати навчальної діяльності старшокласників/старшокласниць формуються засобами підручників, атласів, іншої наявної джерельної бази.

Таблиця

Полікультурний складник у переліку ключових і предметної історичної компетентностей учнів/учениць

Складник предметної історичної компетентності	Реалізація полікультурного складника у навчально-пізнавальній діяльності старшокласників / старшокласниць
Хронологічний	<p><i>Знає дати, визначає хронологічні межі, основні етапи, встановлює хронологічну послідовність і синхронність подій, явищ, процесів, пов'язаних із полікультурністю ХХ — початку ХХІ ст., зокрема: з адміністративно-територіальними поділами України, національно-демографічними змінами, репресивною національною політикою СРСР, інших держав, до складу яких входили землі України;</i></p> <p><i>застосовує знання про періодизацію історії України та світової історії як інструмент для розуміння й пояснення особливостей соціально-економічного, політичного, релігійного, культурного життя України в зазначений період;</i></p> <p><i>усвідомлює необхідність опанування хронологічними знаннями та уміннями для пояснення проблем минулого</i></p>

Просторовий	<p><i>Розпізнає, показує</i> на карті території України, українських земель, що входили до складу інших держав, перебіг історичних подій, явищ, процесів, пов'язаних із полікультурним чинником ХХ — початку ХХІ ст.;</p> <p><i>за допомогою карти тлумачить поняття:</i> національно-територіальна автономія, федерація, міграції населення, депортація, коренізація, Закарзоння, операція «Вісла» тощо;</p> <p><i>використовує карту як джерело інформації</i> про етнічний склад населення України, межі та динаміку компактного розселення народів, які жили/живуть на українських землях у ХХ — на початку ХХІ ст.; адміністративно-територіальний поділ України, українських земель у складі різних держав; репресивні акції СРСР та інших країн щодо населення українських земель; пам'ятки, пов'язані з полікультурним спадком України, <i>враховує</i> краєзнавчий компонент</p>
Інформаційний	<p><i>Здобуває, класифікує, зіставляє</i> джерела з різних питань полікультурності ХХ — початку ХХІ ст., <i>тлумачить</i> на цій основі відповідні історичні факти, зокрема регіональні;</p> <p><i>виявляє</i> маніпуляції інформацією щодо полікультурного розвитку України; <i>обґрунтовує</i> власну позицію під час встановлення об'єктивності історичних джерел;</p> <p><i>зберігає, передає</i> інформацію, <i>готує</i> на її основі повідомлення, аналітичні доповіді, <i>виступає</i> з ними; <i>бере участь у дискусіях</i>, пов'язаних культурним розмаїттям;</p> <p><i>прагне до</i> мобільності в опануванні цифровими технологіями</p>
Логічний	<p><i>Знає зміст понять:</i> полікультурне суспільство, ідеологізація національно-культурного життя, стереотипи, дискримінація, конфлікти, толерантність, компроміс, глобалізація;</p> <p><i>досліджує причини, перебіг та наслідки</i> політичного, соціально-економічного й культурного життя українських земель у складі різних держав, порушення прав людини в умовах тоталітарного/авторитарного режимів; <i>знаходить</i> в історії пояснення проблем полікультурності сьогодення;</p> <p><i>аналізує, систематизує, узагальнює, застосовує технології критичного мислення</i> для розуміння основних тенденцій та суперечностей у розвитку української та інших національних культур і повсякдення, різних регіонів України; ролі етнічних, релігійних, локальних тощо груп у різні періоди ХХ — початку ХХІ ст.; <i>прагне</i> виявляти креативність, ініціативність під час виконання навчальних проєктів, інших досліджень</p>
Аксіологічний	<p><i>Дає обґрунтовану оцінку</i> суперечливим процесам полікультурного розвитку в Україні, Європі, світі, репресивній політиці радянської влади, прорадянських режимів сусідніх держав;</p> <p><i>розуміє значущість</i> культурного різноманіття, різних поглядів, релігій, звичаїв;</p> <p><i>виявляє</i> повагу, інтерес до полікультурного спілкування, відкритість щодо інших культур; <i>прагне</i> досягати компромісу задля реалізації суспільно значущих цілей</p>

Висновки та перспективи подальших досліджень. Модернізація української школи XXI ст. передбачає створення нових освітніх стандартів, методологічним підґрунтям яких є компетентнісний підхід, а однією з наскрізних ліній — полікультурність. Звернення до цих понять пов'язане зі світовими глобальними змінами, насамперед процесами інтеграції, інформатизації, стрімким міграційним чинником.

Підручники з історії відіграють важливу роль у становленні сучасного полікультурного середовища, формуванні у старшокласників/старшокласниць толерантності до різних поглядів, релігій, культур, умінні знаходити порозуміння з іншими людьми задля досягнення суспільно значущих цілей. Водночас проведений нами моніторинг програм і змісту підручників засвідчив недостатній рівень їх полікультурного наповнення. Для покращання ситуації необхідно системно висвітлювати у підручниках теми, пов'язані з культурою, історією і сьогоденням національних, локальних, інших спільнот України, послідовно запроваджувати компетентнісний підхід у методичному апараті навчальної літератури. Сьогодення вимагає ефективнішого використання ресурсів інформаційно-комунікаційних технологій, організації загальноукраїнських проектів для тіснішої взаємодії всіх учасників навчально-виховного процесу.

Новизна й різнобічність досліджуваної проблеми унеможливають розкриття її в одній статті. Перспективи подальших досліджень пов'язані з потребою розширити полікультурний зміст підручників за рахунок багатоаспектного підходу до висвітлення соціокультурних тем. Усе це є предметом подальших науково-педагогічних і методичних досліджень.

Використані джерела

1. Як навчати історії? [інтернет]. Форум [Електронний ресурс]. Доступно: http://uamoderna.com/images/archiv/19/um_19_forum.pdf. Дата звернення: Бер. 3, 2020.
2. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0> Дата звернення: Бер. 3, 2020
3. Ю. Римаренко, та ін. *Мала енциклопедія етнодержавознавства*. Київ, Україна: Генеза, 1996.
4. О. Калакура, «Полікультурний вимір історичної пам'яті України», *Національна та історична пам'ять. Політика пам'яті у культурному просторі*, Випуск 8, с. 70-79, 2013.
5. Л. Якубова, *Повсякденне життя етнічних меншин радянської України у міжвоєнну добу*. — Київ, Україна: Інститут історії України, 2011.
6. О. Удод, «Історична пам'ять в Україні та європейські цінності», *Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика*. Вип. 15, ч. 2, с. 3-10, 2009.
7. П. Саух, «Модель полікультурної освіти як соціальної інновації в контексті реальних процесів міжкультурної взаємодії», *Креативна педагогіка* №4, с. 35-43, 2011.
8. П. Кендзьор, «Полікультурне виховання учнів у системі діяльності загальноосвітнього навчального закладу (теорія і методика)», дис. докт. наук, НАПН України; Київ, 2017.

9. К. Баханов та ін., *Нові підходи до історичної освіти в умовах багатокультурного суспільства*. Львів, Україна: ЗУКЦ, 2012.
10. О. Пошетун, *Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі : методичний посібник*, Київ, Україна: ТОВ «КОНВІ ПРИНТ», 2018.
11. Разом на одній землі. Історія України багатокультурна: навч. Посібник, Львів, Україна: ЗУКЦ, 2012.
12. В. Кришмарел, *Вивчення питань релігії в курсі історії України у 7-8-х класах : методичний посібник*, Київ, Україна: ТОВ «КОНВІ ПРИНТ», 2018.
13. Т. Мацейків, *Методика реалізації етнокультурної складової змісту історії України у 7-8 класах: методичний посібник*, Київ, Україна: ТОВ «КОНВІ ПРИНТ», 2018.
14. П. Мороз, та І. Мороз, *Дослідницька діяльність учнів у процесі навчання всесвітньої історії в основній школі: методичний посібник*, Київ, Україна: ТОВ «КОНВІ ПРИНТ», 2018.
15. Т. Ремех, *Методика навчання учнів 9-го класу основ правознавства : методичний посібник*, Київ, Україна: ТОВ «КОНВІ ПРИНТ», 2018.
16. Р. Страдлінг, *Багаторакурсність у викладанні історії. Посібник для вчителя*, Київ, Україна: Видавництво Ради Європи. — 2009, с. 60
17. С. Костилева, «Полікультурність та поліетнічність на сторінках підручників з історії України для вищої школи», *Сторінки історії*, вип. 45, с. 141, 2017
18. Ю. Малієнко, «Інтегрування ключових компетентностей у зміст історичної освіти в ліцеї», *Український педагогічний журнал*, №4, с. 91-98, 2018, Ю. Малієнко, «Компетентнісно орієнтована методика формування полікультурного змісту історичної освіти в ліцеї», *Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта — 2019: інтернаціоналізація та інтеграція в освіті в умовах глобалізації: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції*, Київ—Дрогобич, с. 124-125, 2019.
19. О. Сахновський, «Багатоперспективність у викладанні історії», *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. Вип. 35, с. 382–387, 2013.

References

1. How to teach History? [internet]. Forum [Elektronnyi resurs]. Dostupno: http://uamoderna.com/images/archiv/19/um_19_forum.pdf. Data zvernennia: Ber. 3, 2020.
2. The concept of national patriotic education in the education system of Ukraine [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0> Data zvernennia: Ber. 3, 2020
3. Yu. Rymarenko, та in. Small Encyclopedia of ethnic-state Studies. Kyiv, Ukraina: Heneza, 1996.
4. О. Kalakura, «Multicultural dimension to Ukraine’s historical memory», *Natsionalna ta istorychna pamiat. Polityka pamiatu u kulturnomu prostori*, Vypusk 8, s. 70-79, 2013.
5. L. Yakubova, Daily life of ethnic minorities of Soviet Ukraine in the interwar period. — Kyiv, Ukraina: Instytut istorii Ukrainy, 2011.
6. О. Udod, «Historical memory in Ukraine and European values», *Ukraina XX st.: kultura, ideolohiia, polityka*. Vyp. 15, ch. 2, s. 3-10, 2009.
7. P. Saukh, «Model of multicultural education as social innovation in the context of real processes of intercultural interaction», *Kreatyvna pedahohika* №4, s. 35-43, 2011.

8. P. Kendzor, «Multicultural upbringing of students in the system of activity of a comprehensive educational institution (theory and methodology)», dys. dokt. nauk, NAPN Ukrainy; Kyiv, 2017.
9. K. Bakhanov ta in., New approaches to historical education in a multicultural society. Lviv, Ukraina: ZUKTs, 2012.
10. O. Pometun, Competently oriented methodology of teaching history in secondary school: metodychnyi posibnyk, Kyiv, Ukraina: TOV «KONVI PRINT», 2018.
11. Together on one Earth. The history of Ukraine is multicultural: navch. posibnyk. — Lviv: ZUKTs, 2012.
12. V. Kryshmarel, Studying religious issues in the history of Ukraine in grades 7-8: metodychnyi posibnyk, Kyiv, Ukraina: TOV «KONVI PRINT», 2018.
13. T. Matseikiv, Methods of realization of ethno-cultural component of content of history of Ukraine in 7-8 classes: metodychnyi posibnyk, Kyiv, Ukraina: TOV «KONVI PRINT», 2018.
14. P. Moroz, I. Moroz, Research activities of students in the process of teaching world history in secondary school: metodychnyi posibnyk, Kyiv, Ukraina: TOV «KONVI PRINT», 2018.
15. T. Remekh, Methods of teaching law to the students of the 9th grade. Multiplicity in teaching history: metodychnyi posibnyk, Kyiv, Ukraina: TOV «KONVI PRINT», 2018.
16. R. Stradlinh, Multidimensionality in the teaching of history. Posibnyk dlia vchytelia, Kyiv, Ukraina: Vydavnytstvo Rady Yevropy. — 2009, s. 60
17. S. Kostylieva, «Multiculturalism and Polyethnicity in Textbooks on the History of Ukraine for Higher School», Storinky istorii, vyp. 45, st. 141, 2017
18. Yu. Maliienko, «Integrating the key competencies in the content of history education at a lyceum», Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal, №4, s. 91-98, 2018., Yu. Maliienko «Competence-oriented method of formation of polycultural content istorychnoi osvity in litsei». Pedahohichna komparatyvistyka i mizhnarodna osvita — 2019: internatsionalizatsiia ta intehratsiia v osviti v umovakh hlobalizatsii: materialy III Mizhnarodnoi naukovy-praktychnoi konferentsii, Kyiv—Drohobych, s. 124-125, 2019.
19. O. Sakhnovskiy, «Many perspectives in teaching history», Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Vyp. 35, s. 382–387, 2013.

Юлия Малиенко, кандидат педагогических наук, старший научный сотрудник, старший научный сотрудник отдела обществоведческого образования Института педагогики НАПН Украины, г. Киев, Украина

ПОЛИКУЛЬТУРНЫЕ АСПЕКТЫ СОДЕРЖАНИЯ УЧЕБНИКОВ ПО ИСТОРИИ ДЛЯ 10—11-Х КЛАССОВ

В статье исследованы теоретические аспекты конструирования поликультурного содержания учебников по истории, определены понятия «поликультурность», «поликультурное содержание учебников по истории» в контексте компетентизации обучения, выделены факторы, которые усложняют реализацию поликультурного подхода к формированию содержания исторического образования. Выбор именно этих объектов исследования обусловлен глобализацией поликультурных процессов, обостре-

нием межнациональных, межрелигиозных отношений, необходимостью реализации поликультурного содержания в современных учебниках по истории, ростом их роли в формировании у старшеклассников/старшеклассниц толерантности, уважения к правам человека, гражданской ответственности, осознания особенностей исторического наследия и современности различных регионов Украины.

Ключевые слова: учебник по истории, поликультурность, поликультурное содержание учебников по истории.

Yulia Maliienko, Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Research, Senior Research at the Social Science Education Department of the Institute of Pedagogy of the NAPS of Ukraine, Kyiv, Ukraine

POLY CULTURAL ASPECTS OF THE CONTENT OF HISTORY TEXTBOOKS IN GRADES 10-11

The article explores the theoretical aspects of constructing the multicultural content of history textbooks, defines the concepts of multiculturalism, multicultural content of history textbooks in the context of the competence of learning, identifies the factors that complicate the implementation of a multicultural approach to the formation of content of historical education.

Like any sociocultural phenomenon, multiculturalism is difficult to be uniquely characterized. Multiculturalism within the school historical education is: a methodological approach to the formation of the content of education / training, and characterization of the pervasive phenomenon of Ukrainian history from ancient times to the present, and the requirement of modern globalized society, and the result of the interaction of cultures.

The novelty of our approaches is the presence of two interrelated factors: 1) we consider multiculturalism as an integrative quality formed by high school students / high school students in the process of history teaching; 2) all aspects of the multicultural approach to the formation of the content of historical education in grades 10-11 and the multicultural content of history textbooks are covered in the context of competently oriented teaching of history

In the course of the research we monitored the multicultural and competency context of updated programs, textbooks on the history of Ukraine for lyceums [my thesis]. In our opinion, multicultural content should be expanded in all topics devoted to culture at different stages of its development, to the daily life of peoples who lived on the territory of Ukraine.

Keywords: history textbook, multiculturalism, multicultural content of history textbooks.